

УРОКИ МУЖНОСТІ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Харків
Видавнича група «Основа»
2015

УДК 37.018
ББК 74.04
У68

Уроки мужності в середній школі: навч.-метод. посібник. [Текст] / уклад. Л. В. Климко— Х. : ВГ «Основа», 2015. — 112с.

ISBN 978-617-00-2378-0.

У посібнику наведено розробки сценаріїв позакласних заходів для середньої школи, присвячені актуальним темам єдності українського народу, патріотизму, мужності. Автори пропонують різні форми проведення занять.

Для вчителів середньої школи, класних керівників, вихователів.

УДК 37.016
ББК 74.26

Навчально-методичний посібник

УРОКИ МУЖНОСТІ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Укладач

КЛИМКО Лариса Василівна

Головний редактор *В. М. Андреева*
Технічний редактор *О. В. Лебедева*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 20.04.2015. Формат 84×108/16. Папір газет.
Друк офсет. Гарнітура Шкільна. Ум. друк. арк. 11,76. Зам. № 15-05/18-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1911 від 25.07.2007
Україна, 61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66.
Тел. (057) 7319633. Email: office@osnova.com.ua

Віддруковано з готових плівок ТОВ «Триада Принт»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007.
м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15

ISBN 978-617-00-2378-0

© Климко Л. В., укладання, 2015
© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ГЕРОЇ КРУТ	5
Герої Крут — для нащадків взірєць. <i>Вечір пам'яті</i>	5
Пам'яті героїв Крут присвячується...	11
ГЕРОЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ	20
Пам'яте, стій, зупинися на хвилинку! <i>Урок-екскурсія</i>	20
Україна пам'ятає мужність партизан. <i>Урок мужності</i>	25
У пам'яті немає часу	29
Україна в Другій світовій війні. <i>Учнівська конференція, присвячена річниці вигнання нацистських окупантів з України</i>	34
Ти пам'ятай, ніколи не забудь! <i>Урок мужності до річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників</i>	36
Визволення України від німецько-фашистських загарбників	38
«Війни герої, уклін вам до землі...» <i>Музично-літературна композиція до Дня Перемоги</i>	42
АФГАНІСТАН	47
Афганський біль. На волоску від смерті. <i>Вечір пам'яті для учнів 9–11-х класів</i>	47
Афганістан — душі кривава рана	51
Афганістан	56
ГЕРОЇ НАШОГО ЧАСУ	58
Поріс чорнобилем Чорнобиль, бідою нашою поріс	58
Пам'ятати означає шанувати й берегти. <i>Година мужності</i>	64
Он де, люди, наша слава, слава України	68
«Україно, моя рідна країно...». <i>До Дня Незалежності України</i>	71
Плаче Україна гіркими сльозами...	75
Їх подвиг — приклад для нас. <i>Урок мужності</i>	78
Герої нашого часу	81
Пам'яті Небесної Сотні	83
Солоний Хрещатик. <i>Присвячено Небесній сотні</i>	86
Сильні духом. <i>Виховний захід для учнів 9–11-х класів</i>	94
10 кроків до генерала. <i>Гра для юнаків 8–11 класів</i>	98
В'ячеслав Чорновіл. Він був пророком у своїй Вітчизні. <i>Вечір пам'яті</i>	103
ДОДАТКИ	109
Додаток 1	
<i>Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412</i> <i>Про проведення Уроків мужності</i>	109
Додаток 2	
<i>Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році.</i> <i>Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 25.07.14 №1/9-376</i>	109

ПЕРЕДМОВА

Становлення української державності, інтеграція до європейського і світового співтовариства і побудова сучасного громадянського суспільства передбачають орієнтацію на людину, яка здатна працювати на процес державотворення, на становлення народу України як політичної нації. Стрижнем цієї системи виховання в Україні є національна ідея, спрямована на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Як наголошено в Національній доктрині розвитку освіти України, пріоритетним напрямом в її реалізації є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Патріотичне виховання також покликане забезпечити морально-політичну і практичну підготовку до виконання обов'язку — захисту незалежної Батьківщини, військової служби у Збройних Силах України. Головними завданнями є формування психологічних та морально-вольових якостей (стійкості, мужності, готовності до подвигу, самопожертви), особистісних поглядів на сучасні події; самовиховання і самопідготовка, спрямовані на опанування певних світоглядних знань і уявлень, фізичний розвиток особистості.

У нашого народу завжди було за правило формувати в молоді такі героїчні якості, що становили кодекс лицарської звитяги. Він вимагав від кожного юнака чи юнки розвитку в собі високого рівня моралі, духовності, стійкої і незламної волі, сили духу.

Тому головною метою школи на сучасному етапі є відродження вікових національних принципів виховання та згідно із сучасними вимогами виховання громадянина як члена правового суспільства, демократичної держави, особи, що відчуває й цінує ідеали, свободи й рівності, усвідомлює цінність людської гідності, здатна сама визначити пріоритети власного життя, прагне встановлення справедливої та стабільної політичної системи й готова підтримувати її існування.

Одним зі шляхів реалізації цієї мети є проведення Уроків мужності. Кожен педагог, плануючи таку діяльність, має брати до уваги вікові

та психологічні особливості дітей класу, а також необхідність забезпечення цілісності виховного процесу.

Основний лейтмотив таких уроків — мужність українців, які стали на захист Батьківщини, вірність своєму народові, готовність віддати життя за мир і спокій у рідній державі. Важливою темою для обговорення є також питання єдності українського народу, свідомості й доброти наших людей у складних обставинах сучасності. Тематика «Уроків мужності» може бути пов'язана із визволенням України від німецько-фашистських загарбників, мужності та стійкості простих людей під час революції Гідності, проведення антитерористичної операції, подвигом українського народу під час ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та іншими подіями.

Уроки мужності можуть бути приурочені до таких визначних дат:

- *14 вересня* — Міжнародний день пам'яті жертв фашизму;
- *14 жовтня* — День українського козацтва, День захисника України;
- *28 жовтня* — День визволення України від фашистських загарбників;
- *21 листопада* — День Гідності та Свободи;
- *22 листопада* — День пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій;
- *6 грудня* — День Збройних Сил України;
- *22 січня* — День соборності та єдності України;
- *29 січня* — День пам'яті героїв Крут;
- *15 лютого* — День ушанування учасників бойових дій на території інших держав;
- *17 квітня* — День пожежної охорони;
- *26 квітня* — День Чорнобильської трагедії
- *9 травня* — День Перемоги тощо.

Урок мужності може проводитися в різних форматах: зустріч з військовослужбовцями, ветеранами, урочиста лінійка, бесіда, усний журнал тощо. Для школярів прийнятна форма виїзного виховного заходу, що може бути, наприклад, у вигляді виступу з концертом перед військовослужбовцями та пораненими у шпиталях.

Редакція висловлює слова подяки всім авторам, які взяли участь у створенні книги, й сподівається, що наведені у посібнику сценарії допоможуть класним керівникам, вихователям у підготовці таких важливих виховних заходів, як уроки мужності.

Редакція

ГЕРОЇ КРУТ

ГЕРОЇ КРУТ — ДЛЯ НАЩАДКІВ ВЗІРЕЦЬ

Вечір пам'яті

Мета: формувати почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії та героїчного минулого, інтерес до літератури про бій під Крутами; розвивати мотивацію, спрямовану на підготовку до захисту Вітчизни на прикладі подвигу однолітків; прищеплювати любов і повагу до історичних надбань українського народу, інтерес до минулого; виховувати почуття національної гідності, гордості за свою Батьківщину та народ, повагу до історії власного народу.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

1 - й ч и т е ц ь

Сьогодні на задрість усім ворогам
Будується наша Українська держава.
Її незалежність потрібна всім нам
І ми помиляться не маємо права.
Історія наша нам більш не простить,
Забудьмо зловісні сварки і чвари.
Як зрадим Україну в цю жадану мить,
Нам знов не минути всім Божої кари.
Згадаймо, як предки боролись колись,
В боях здобували і волю, і славу;
Як річеньки крові за край наш лились,
За рідну Вітчизну, Українську державу.

К л а с н и й к е р і в н и к. Багатотисячолітня історія українського народу, це на-самперед літопис життя і смерті народу-великомученика, на долі якого було досить лиха... Майже кожне століття, як свідчать давні джерела, розпочина-лось голодними роками, наслідками епідемій, спустошливими війнами, чужо-земними навалами.

Людина має пам'ятати звідки вона родом, де її коріння, глибоко знати іс-торію свого народу, його мову, культуру.

В е д у ч и й

І знов, у котрий це вже раз,
Зійшлися ми в одній родині,
Щоб пом'януть той славний час,
Коли в офіру батьківщині
Себе принесли крапці з нас.

В е д у ч а

Нема любові понад ту,
Що окропила кров'ю Крути,
І ту гарячу кров святу
Повік Україні не забути.

В е д у ч и й. У пам'яті кількох народів збережено історію про 300 героїв, що загинули, захищаючи свою землю від нападників. У давніх греків це були 300 спартанців при Фермопілах, у грузинів — 300 арагвійців на підступах до Тбілісі, а в українців — 300 козаків під Берестечком та 300 юнаків під Крутами.

В е д у ч а. У бою під Крутами загинули київські студенти й учні, що 1918-го стали на захист незалежності своєї Вітчизни.

В е д у ч и й. Потяги, проходячи повз цю маленьку станцію, стишують хід, а в день, коли сталася трагедія, тривожно сигналять... Немов будять приспану

й присипану порохом забуття за часів СРСР нашу пам'ять про тих, хто загинув у цих полях, захищаючи незалежність молодій Українській державі. Передчасно зів'ялий цвіт, юні романтики...

Звучить пісня Павла Дворського «Балада про Крути».

2 - й ч и т е ц ь

Ще юнаки, ще майже діти,
А навкруги і смерть, і кров.
«На порох стерти, перебити!» —
Іде на Київ Муравйов.

3 - й ч и т е ц ь

Славних хлопців-добровольців зібралось триста,
А дорога, наче доля, — коротка, терниста.
Ой ви, Крути, ой ви, Крути, заступіть собою,
Бо проллється кров юнача цілою рікою.

2 - й ч и т е ц ь

Ой зазнала Україна лютої пригоди,
Сколотила орда чорна
Дніпровії води.
Сколотила чисті води невідомо нащо,
На калину-Україну
Накинула зашморг.

3 - й ч и т е ц ь

Щоб калині-Україні пісень не співати,
Запалила орда тиху
Українську хату.
Щоб калині-Україні
Не діждати квіту,
Щоб подались в яничари
Українські діти.

1 - й і с т о р и к. Не наважуючись зустріти ворога у Бахмачі, де перебувало до 2 тис. по-більшовицькому налаштованих робітників, командувач загону Аверкій Гончаренко наказав відступити до залізничної станції Крути і зайняти оборону. Туди бійці дісталися вже 28 січня 1918 р. Позиції, розташовані за кілька сотень метрів від самої станції, були непогано підготовлені для бою. На правому фланзі вони мали штучну перешкоду — насип залізничної колії, на лівому — студентська сотня в складі вже наявного там загону почала рити окопи і споруджувати земляні укріплення. Командувач загону в Бахмачі мав 4 сотні бійців, переважно студентів та юнкерів. Студентський курінь було поділено на чотири взводи по 28–30 чол. Три з них зайняли позиції в окопах, четверта, що складалася з наймолодших та тих, хто не вмів стріляти, перебувала у резерві.

2 - й і с т о р и к. 16 (29) січня 1918 року на залізничній станції поблизу селища Крути за 130 кілометрів на північний-схід від Києва розпочався бій, який тривав годин із 5 між 4-тисячною більшовицькою армією Михайла Муравйова та 300-ми київськими студентами, які захищали підступи до Києва. Загін матросів Ремньова потрапив під обстріл захисників Крут. З тилу їх підтримував ще й бронепотяг і гармата, які здійснювали виїзди у тил ворогові та вели обстріл. На залізничній платформі також була гармата сотника Лещенка, якою також стримували наступ більшовиків. Утрачаючи вбитих і поранених, більшовики вперто просувалися вперед. Їх гарматна батарея, що до часу стріляла не досить вдало, зосередила вогонь по українських позиціях. Бій тривав більше 5 годин, українці відбили кілька атак, під час яких зазнали значних втрат. Приблизно у цей час на допомогу Ремньову почали надходити інші загоны Муравйова (зокрема, 1-й Петроградський загін), а з боку Чернігівської колії підійшов ворожий бронепотяг і почав обстріл з тилу тих, хто оборонявся.

4 - й ч и т е ц ь

Під Крутами сльози, зітхання тяжке...
І як же це сталось, здатний хто на таке?
Стало каменем серце отут біля Крут
І заповідь божа затоптана в бруд.
А заповідь п'ята каже: «Не вбий!»
То хто ж породив тебе, кате людський?
Під Крутами вбивство, під Крутами гнів...
І все пам'ятаю через тисячі днів.
І пам'яті свічка горить не згаса
І 300 сердець — наша гордість, краса.
Під Крутами квіти, «Реквієм» спів...
Пам'ятай, Україно, патріотів синів!

3 - й і с т о р и к. Тим часом, за свідченнями очевидців, у студентів та юнкерів закінчувалися набої та снаряди для гармати. Загони росіян, які наступали, почали обходити позиції тих, хто оборонявся, з лівого флангу — настала небезпека оточення і юнкери зі студентами почали відхід в напрямку Києва. Більшості вдалося відступити на потягу, що на них чекав. Коло станції Бобрик знаходився більший загін під керуванням Симона Петлюри, але, отримавши звістку про повстання на заводі Арсенал, Петлюра рушив на Київ, оскільки, на його думку, найбільша небезпека була якраз там.

Юнкери відступали під прикриттям насипу, а у студентів спереду і позаду була відкрита місцевість. Командир студентської сотні сотник Омельченко вирішив спочатку багнетною атакою відбити ворога, а вже потім відступати. Атака завершилася поразкою, адже юнакам протистояли професійні вояки. Сотня зазнала втрат, загинув і сам Омельченко. Допомога резерву позбавила більшовиків можливості оточити та знищити студентів. Забравши вбитих і поранених, українське військо відходило до ешелону. Росіяни, або не хотіли, або, швидше за все, не могли наздогнати основні сили і продовжувати наступ на Київ того самого дня — залізницю задалегідь розібрали ще в Крутах.

4 - й і с т о р и к. Коли близько 17 години зібралися всі українські підрозділи, виявилось, що бракує одного взводу студентів, який розташовувався найближче до станції: у сум'ятті битви в полон потрапив розвідувальний взвод (близько 30 осіб). Відступаючи у сугінках, студенти втратили орієнтир та вийшли просто на станцію Крути, уже зайняту червоногвардійцями. Один із більшовицьких командирів Єгор Попов ледь не знепритомнів, коли дізнався, що втрати склали не менше 300 чоловік. Щоб якось їх компенсувати, він наказав ліквідувати полонених. За свідченнями очевидців з 27 студентів спочатку знущалися, а потім розстріляли. Учень 7-го класу Пипський перед розстрілом перший почав співати «Ще не вмерла Україна», а решта студенти підтримали спів. Після розстрілу місцевим жителям деякий час забороняли ховати тіла померлих.

1 - й ч и т е ц ь

Покрила сніг їх кров юнацька,
Червона, наче маків цвіт.
Не встануть більше наші хлопці,
Вже не подивляться на світ.
В серцях людських не вмерли Крути,
Вони проклали у майбутнє шлях,
Щоб гордо майорів навіки
Жовто-блакитний України стяг.
Було їх триста, тільки триста
Героїв — українських соколят.

Марія Коломий

В е д у ч и й. Існувало багато версій, чому сталися трагічні події під Крутами. У загибелі студентів звинувачували керівництво українських збройних

сил, яке залишило їх напризволяще перед загрозою сильного і небезпечного ворога. Останні розвідки свідчать, що командування армії УНР розуміло стратегічну важливість оборони бахмацького напрямку. Туди передбачалося відправити частину Гайдамацького кошу Слобідської України на чолі з Симоном Петлюрою, але ці плани зазнали краху через січневі події у Києві.

В е д у ч а. Трагічна загибель студентського куреня під Крутами стала символом патріотизму і жертвовності у боротьбі за незалежну Україну. Уже в березні 1918 року, після підписання більшовиками Брестської мирної угоди і з поверненням уряду УНР до Києва, за рішенням Центральної Ради від 19 березня 1918 року було вирішено урочисто перепоховати полеглих студентів на Аскольдовій могилі у Києві. Тіла 27 вояків-студентів було перевезено до Києва, де відбулася громадська жалоба і поховання. На церемонії виступив Михайло Грушевський, який назвав цей вчинок київської молоді героїчним. Протягом десятиліть існували різні суперечливі трактування перебігу подій і кількості загиблих — від кількох до декількох сотень. Наприклад, Павло Тичина присвятив свій вірш «Пам'яті тридцяти».

5 - й ч и т е ц ь

На Аскольдовій могилі
Поховали їх —
Тридцять мучнів-українців,
Славних молодих...
На Аскольдовій могилі
Український цвіт! —
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.
На кого посміла знятись
Зрадницька рука?
Квітне сонце, — грає вітер
І Дніпро-ріка...
На кого завзявся воїн?
Боже, покарай!
Понад все вони любили
Свій коханий край.
Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих.
На Аскольдовій Могилі
Поховали їх.

Павло Тичина, 1918 рік

6 - й ч и т е ц ь

Який колись страшний був час,
Яка була страшна хвилина,
Як мати, плачучи, між трупами
Шукала свого сина.
Таких синів було багато,
І мати була не одна.
Героїв вірних України
Сира сховала всіх земля.
Нечиста сила — орда дика
Забрала молоде життя.
Навік ми будем пам'ятати
Героїв Крутів, їх буття.
Лиш тільки хрест на їх могилі
І синьо-жовтий прапор майорить:
Там цвіт прекрасний України
Довічним сном калинно спить.

Марія Коломий

Перегляд фільму «Невідома Україна» (фільм 91 «Лист без конверта»).

Ведучий. Подвиг українських юнаків під Крутами, які своєю кров'ю окропили святую землю в боротьбі за волю України, навечно залишиться в історії як символ національної честі.

Ведуча. Вони — студенти, курсанти, школярі — виявилися у своєму патріотизмі вище класових інтересів і, коли постала потреба, без вагань віддали молоде життя заради волі свого народу.

Ведучий. У масштабах усесвітньої історії ця битва зовсім невеличка. Вона не є зразком військового мистецтва. Однак це — символ нескореного духу нашої нації.

Ведуча. Нехай пам'ять про наших героїв, які загинули під Крутами, буде вічною. І нехай їхня смерть буде для нас прикладом, як потрібно любити свою Батьківщину.

7-й читець

Народе мій, для всіх завжди відкритий,
Не вір, що воля з'явиться сама,
Не дай себе підступно обдурити,
Мовляв, дороги іншої нема.
Як знову йти до старшого нам брата
Просить своє... й на весь світ працювать,
Не дай себе до нитки обідрати,
Зумів же двічі пута розірвать.

8-й читець

Не вір невтомним брехунам пихатим.
На жаль, такі синочки в тебе є,
Що все на світі ладні обібрати,
Купити, презрадити, продати,
Священну волю навіть розіп'яти,
Покривдить рідну матір, осміяти,
Щоб тільки крісло втримати своє.
Народе мій, великий, український,
Як буде в тебе воленька свята,
То буде й коровай, і мед по вінця,
Не зразу, та на вічні літа.

Класний керівник. Крути ввійшли в історію України як символ національної честі. Ті, хто загинув у битві під Крутами, назавжди залишаться в нашій пам'яті. Вони полягли, щоб ми сьогодні жили у вільній і незалежній Українській державі.

9-й читець

Крути наші українські
Славлять Україну!
Там боролись сини наші,
Бились до загину!
Там боролись, не здавались
Українські діти
І гинули від свавілля,
Як узимку квіти.
Муравйов надав наказ свій:
«Все з лиця стирати,
Щоб ніхто більш не наваживсь
Опору давати!»
Їх вбивали і топтали,
Щоб їх не впізнали,
Із облич отих квітучих
Очі видирали.

Отакий-то «старший брат»
Прийшов в Україну,
Щоб залити ріки кров'ю,
Народ — в домовину!
Що тут тільки не творили —
Голодом морили,
І по тюрмах та Сибірах
Народ розвозили!
Хоч постійно ріки кров'ю
Вони заливали,
Та українці не один раз
Із колін вставали.
Не зламав ні гніт комуни,
Ні їхні торттури,
Ні Сибір — тайга проклята,
Ні тюремні мури!
Та ще раз вся Україна
З колін таки встане,
Щоби зняти раз назавжди
Московські кайдани!!!

Михайло Костів

10-й читець

Була зима... Ніхто й не міг сказати,
Що зовсім скоро їм прийдеться йти,
Щоб неньку Україну захищати,
За її волю в битві полягти...
Їх було триста — юнаків сміливих,
Їх було триста... І усі вони
Не будуть більше знати днів щасливих,
Вони — герої, нації сини.

Звучить гімн «Ще не вмерла Україна».

*А. В. Кордонська, А. П. Соляр, С. А. Чорна,
Могилів-Подільський технологічно-економічний коледж ВНАУ*

Надруковано за виданням «Класному керівнику. Усе для роботи» № 12 (72), 2014.